

УДК 378: 371. 13. 001 /.002

Ю. КАРТАВА

Євпаторійський інститут соціальних наук РВНЗ
«Кримський гуманітарний університет», м. Ялта

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

У статті здійснюється аналіз термінів «компетентність», «компетенція», «компетентністний підхід». Розглядаються деякі аспекти формування професійної компетентності в процесі навчання, проводиться детальний аналіз основних характеристик професійної компетентності.

***Ключові слова:** компетентність, компетенція, компетентністний підхід, професійна компетентність.*

Постановка проблеми. Сьогодні сучасному українському суспільству потрібні компетентні фахівці, які не лише володіють професійними знаннями, уміннями та навичками, але й здатні приймати відповідальні рішення в ситуаціях вибору. Активні процеси розвитку ринкових стосунків у всіх сферах професійної діяльності людей загострили ситуацію на вітчизняному ринку праці. Висока конкуренція між фахівцями сформувала нові факторні умови працевлаштування особи як конкурентоздатного фахівця.

Масштабність і щільність інформаційного потоку нового знання прискорює процес морального «старіння» теоретичної бази, що формує основу готовності особи до професійної діяльності на етапі навчання в установах професійної освіти. На ці реалії ринок праці і педагогічних професій відреагував адекватно – через актуалізацію творчої спрямованості особи і мотивацію до самонавчання, самовиховання, саморозвитку.

Все це вплинуло на посилення вимог до якості діяльності вчителів, змінивши сталі погляди на професійно значимі і особисті якості вчителів, конкурентоспроможність яких визначається професійною компетентністю. У таких умовах феномен професійної компетентності вчителя придбав безпрецедентну актуальність для педагогічної теорії і практики. Незворотні зміни в житті, обумовлені суспільством із ринковими стосунками, внесли корективи до сутнісних характеристик актуалізованого часом поняття професійна компетентність вчителя: при збереженні соціокультурного, етичного потенціалу професійна компетентність інтегрується в систему економічних стосунків, бо вже сьогодні освіта стає і економічною категорією.

Наявна тенденція зміни соціокультурної парадигми пропонує істотні зміни, які зазнає сучасна система освіти. Це зумовлює зміну напряму розвитку школи і перегляд освітніх цілей у бік їх розширення і гуманізації й тим самим висуває проблеми, пов'язані з професіоналізмом вчителя, здатного адекватно вирішувати завдання оновлення освіти.

Недостатньо досліджуваною залишається проблема розвитку творчості і особистого розвитку майбутніх вчителів; у ВНЗ не навчають студентів способам ухвалення професійних рішень; не вивчаються питання про рівень професійної компетентності педагога; не визначені позиції відносно ролі принципово важливих якостей педагога, що вимагаються сучасними соціокультурними і педагогічними реаліями; не вирішена проблема гуманітаризації педагогічної освіти. Культура педагогічного процесу не розглядається дидактикою як особливий елемент змісту, ігнорується особистий досвід викладача.

Аналіз досліджень з даної проблеми показує великий інтерес педагогів, психологів щодо питань формування професійної компетентності та застосування компетентнісного підходу в навчанні (Н.М. Бібік, В.В. Краєвський, О.І. Локшина, М.В. Елькін,

О.В. Овчарук, О.І. Пометун, А.В. Хуторський, Л.В. Коваль та ін.). Необхідно зауважити, що спостерігається відсутність чіткого визначення поняття компетентність. Але, узагальнюючи різні підходи щодо визначення цього поняття, можна сказати, що компетентність – необхідний людині рівень сформованості досвіду міжособистісних відносин з метою успішного функціонування особистості у суспільстві з урахуванням власних здібностей і соціального статусу. Експерти країн ЄС визначають компетентність також як здатність застосовувати знання й уміння в нових ситуаціях [1; 3; 4]. Компетентність включає знання, пізнавальні вміння, практичні навички, відносини, емоції, цінності і етику, мотивацію. Ключовими компетенціями можна назвати такі компетенції, які можна було б застосувати в різноманітних ситуаціях [1; 3].

Проблеми розвитку професійної освіти розглядаються і в роботах російських науковців П.Ф. Кубрушко, Г.М. Романцева, Є.В. Ткаченко та ін. Аналіз теорії і практики вузівської підготовки дозволив визначити актуальність компетентнісного підходу як базового для формування фахівця. Компетентність розглядається як здатність і готовність актуалізації у професійній діяльності знань, умінь і способів виконання діяльності, придбаних у процесі навчання (В.П. Беспалов, Е.Ф. Зеєр, К.М. Левітан, Л.М. Мітіна та ін.)

Мета даної статті полягає у з'ясуванні теоретичних аспектів формування професійної компетентності вчителя та у визначенні поняття компетентнісного підходу до підготовки справжнього фахівця в умовах сучасної освіти в Україні.

Основний матеріал дослідження. Аналіз реального стану навчально-виховного процесу в сучасній школі, побудованого на принципах предметно-орієнтованої парадигми освіти, показує: на практиці домінує функціональний підхід, спрямований на розвиток процесуальних функцій мислення, а не ціннісного змісту свідомості, що виражається в слабких зв'язках між окремими дисциплінами, підготовці не до цілісної майбутньої професійної діяльності, а до окремих видів навчальної та педагогічної роботи. В сучасній педагогіці не розроблена система професійної підготовки педагога, яка забезпечувала б його особистісно-професійне становлення, самовизначення, суб'єктивну готовність до здійснення професійної діяльності в умовах особистісно-орієнтованої освіти; не визначені умови формування професійної компетентності майбутніх учителів; не виявлено критерії професійної компетентності педагога з урахуванням нових вимог до кваліфікації в даній сфері.

У широкому сенсі компетентність в основному розуміється як ступінь соціальної й психологічної зрілості людини, що передбачає певний рівень психічного розвитку особистості, психологічну готовність до певного виду діяльності, що дозволяє індивіду успішно функціонувати в суспільстві та інтегруватися в нього. У вузькому сенсі компетентність розглядається в якості діяльнісної характеристики, як міра інтегрованості людини в діяльність. А це передбачає певну світоглядну спрямованість особистості, ціннісне ставлення до діяльності та її предметів.

Компетентність – це готовність та здатність людини діяти в будь-якій сфері. Вона передбачає володіння відповідною компетенцією, яка включає особистісне ставлення до предмета діяльності [2]. Компетентнісна в окремій галузі людина володіє певними знаннями та здібностями, які дозволяють їй обґрунтовано судити про цю галузь й ефективно діяти в ній. Важливим при цьому є не протиставляти компетентність знанням або умінням, оскільки перше поняття більш широке, ніж поняття «знання» або «уміння».

Отже, компетентність виражає значення традиційної тріади «знання – уміння – навички», інтегруючи їх у єдиний комплекс. Крім того, компетентність визначається як поглиблене знання предмета чи освоєне уміння.

Поняття професійної компетентності визначається через низку вимог, які вносяться до обов'язкового розв'язання професійних питань і задач, що спираються на базову кваліфікацію спеціаліста, яка може бути розширена або ускладнена залежно від когнітивного, системно-діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходу (цілей,

задач, структури, способів та інших елементів професійної діяльності персоніфікованої особистості). Компетентність виявляється в успішно реалізованій діяльності компетенції і включає особисте ставлення до предмета і продукту діяльності.

В умовах компетентнісного підходу розвиток пізнавальної активності студентів у процесі навчання набуває особливої значимості, оскільки спонукає до переорієнтації навчання і виховання на формування компетенцій, тобто готовності студентів застосовувати засвоєні знання, вміння та навички в майбутній професійній діяльності для розв'язування практичних і теоретичних задач, створення диференційованих умов для формування і розвитку професійних якостей учителя, осмисленого визначення можливостей, цілей, програм саморозвитку і самовдосконалення у майбутній професійній діяльності. Високий рівень вмотивованості навчання і, як наслідок, активна пізнавальна діяльність студентів у процесі вивчення філологічних дисциплін у ВНЗ мають значний вплив на формування фахової компетентності майбутнього вчителя [5].

Ідея компетентнісного підходу стала одним із наріжних каменів нової системи оцінювання. Але сьогодні можна стверджувати, що досягнення життєвих компетентностей ще не виступає результатом навчання і не закладене до системи оцінювання навчальних досягнень школярів (за чинними критеріями, вчитель, як і раніше, оцінює знання, уміння, навички або нечітко прописані навчальні досягнення). Необхідно врахувати цей аспект у розробці нової системи моніторингу якості освіти та за можливості адаптувати систему контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів.

Об'єктивною проблемою впровадження компетентнісного підходу до навчання є необхідність технологічної адаптації навчально-виховного процесу відповідно до нових вимог. Традиційними педагогічними технологіями, розробленими для знаннєвого підходу, неможливо продуктивно формувати компетентності студентів. Отже, аналізується задача оновлення арсеналу педагогічних технологій, якими володіють наші вчителі, як процесуальної умови реалізації компетентнісного підходу до навчання.

Які б реформи не відбувалися в системі освіти, у підсумку вони, так чи інакше, замикаються на конкретному виконавцеві-педагогу, бо саме він практично реалізує всі нововведення. Для успішного введення в практику різних інновацій, для реалізації в нових умовах поставлених перед ним завдань педагог повинен володіти необхідним рівнем професійної компетентності. Отже, проблема полягає в удосконаленні функціонування системи освіти педагога, побудові нової ефективної моделі оптимізації системи підвищення кваліфікації на основі компетентнісного підходу. Необхідна випереджальна підготовка керівних і педагогічних кадрів до реалізації завдань оновлення як змістовної сторони освіти, так і технологій здійснення навчання і виховання. Сутність цієї підготовки в процесі педагогічної освіти полягає не стільки в насиченні педагогів певною кількістю нової для них інформації, скільки в розвитку здатності неперервно вдосконалювати свою професійну компетентність: здійснювати пошук необхідної інформації та вміння нею оперувати для досягнення власне професійних цілей, розвивати спроможність проектувати та моделювати власну діяльність, спрямовану на реалізацію завдань сучасної освіти, неперервну самоосвіту, аналізувати результати своєї праці та знаходити шляхи подальшого її вдосконалення тощо.

Важливо, щоб педагог усвідомлював: навчальний предмет – засіб, який дозволяє створити умови для становлення зростаючої особистості. Учителю, крім хорошого володіння предметом, необхідне вміння вільно орієнтуватися у відповідній галузі знань, здійснювати інтеграцію в межах не лише суміжних дисциплін, а й формувати в учнів навички самоосвіти, що передбачає його включеність в процес безперервної освіти.

Висновки. Отже, в основі професійної компетентності педагога знаходяться її найважливіші складові: знання, дії та професійна етика. Придбання та розвиток професійних знань – це процес, який триває протягом усієї професійної кар'єри. У початковій ланці освіти починає формуватися низка компетенцій, тобто система здатностей, що забезпечують особистості можливість оптимально здійснювати життєдіяльність в усіх її формах (пізнання, діяльність, спілкування, стосунки). Ця система цінностей

складає життєву компетентність, тобто інтегровальну якість особистості учня, яка дає змогу свідомо і творчо визначати і здійснювати власне життя, розвивати свою індивідуальність, досягати успішної, оптимальної життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. Байденко В. Базові навички (ключові компетенції) як інтегруючий чинник освітнього процесу / В. Байденко, Б. Оскарссон. // Профосвіта і особа фахівця. – М., 2002. – С. 22–25.
2. Варданян Ю. В. Стрoение и развитие профессиональной компетентности специалиста с высшим образованием: (На материале подготовки педагога и психолога): Дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. – М., 1998. – 353 с.
3. Вольфонська Т. Комуникативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети / Т. Вольфонська. // Шлях освіти. – 2001. – №3. – С. 11–13.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Під заг. ред. Овчарук О.В. – К.:»К.І.С», 2004. – 112 с.
5. Лозова В. І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів. Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. / В. І. Лозова. – Х.: ОВС, 2002. – 167 с.
6. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.

Стаття надійшла до редакції 16. 01. 2012.

Картавая Ю.

Евпаторийский институт социальных наук РВУЗ «Крымский гуманитарный университет», г. Ялта, АР Крым, Украина

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА

В статье проводится анализ терминов «компетентность», «компетенция», «компетентностный подход». Рассматриваются некоторые аспекты формирования профессиональной компетентности в процессе обучения, детально анализируются основные характеристики профессиональной компетентности.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, компетентностный подход, профессиональная компетентность.

Kartavaya Yu.

Evpatoria Institute of Social Sciences (RHES) «Crimean Humanitarian University », Yalta, Crimea, Ukraine

THEORETICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF A TEACHER

The article contains the analysis of the terms «competency», «competence», «competence approach». Certain aspects of forming professional competency in the process of study are considered, the principal characteristics of the professional competency are analyzed in detail.

Keywords: competency, competence, competency approach, professional competency.